

UUS LAVASTUS, UUED PROBLEEMID

• TEATER •

RAT «Estonia» lõpetas 1973/74. a. hooaja Eugen Kapi—Paul Rummo ooperiga «Tasuleegid».

See 30 aastat tagasi valminud teos kõrgub omamoodi sümbolina meie muusikateatri arenguloos, tähistades Nõukogude Eesti ooperi sünni Suure Isamaasõja ajal. Nende päevade patriotismist, paatosest ja vaenlase vihkamisest kõneleb siin iga sõna ja muusikatakt. Ajaloolistele paralleelsündmuste, Jüriöö ülestõusu ainestiku kaudu oli ooper omal ajal ülimalt aktuaalne.

E. Kapp kirjutas «Tasuleegid» oma kõige viljakamal loominguajal. Ooperi partituur annab tunnistust autori silmapaistvast sümfoonikandest. «Tasuleekide» muusikalisi väärtusi on hinnanud meie lauljad kõikidest generatsioonidest ja hääleliikidest, võtnud kontserdirepertuaari aariaid ja ansambleid sellest ooperist.

Kuid 30 aastat, mis tänast Eesti muusikateatrit lahutavad «Tasuleekide» valmimisajast, loovad märgatava ajalise distantsi. Vahepeal on «Estonia» arvukate lavastuste najal süvenenud XX sajandi ooperi mitmekesisesse avaldusvormidesse. Nii publiku kui ka esitajate arusaam tänapäeva ooperi olemusest on eriti intensiivselt avardunud 60. aastail ja 70. algul repertuaari võetud teoste kaudu (s. o. pärast «Tasuleekide» viimatist lavalolekut 1956—1958). Mõistagi ilmnevad nüüd seda selgemini «Tasuleekide» kui varasema katsetusega paratamatult kaasnenud ebaküpsused. «Tasuleegid» on Eesti esimese rahvaoperina eelkõige suurte massi- ja kooristseenide ooper. Solistide põhiülesanne on esile tuua teose võitlevat mõtet, esindada rahva paremaid iseloomuomadusi. Kuna inimene, isiksus jääb seejuures tagaplaanile, ei arene ooperi mõtte mitte läbi karakterite ja nendes avaneva psühholoogilise tõe, vaid sobivaks arvatud situatsioonide järgnevuses. Tegelasukujude arenguloogikat ei ole seejuures alati silmas peetud. Soliidse osa ooperi mahust hõlmavad olustiku stseenid. Suurtest klassikalistest ooperitest pärit võitena teenivad need vaatamängulised lõigud enamasti vaid välist, kontraste ja vaheldust loovat ilmeannet.

Seega on «Tasuleegid» ühteaegu vajalik ja keerukas teos. Et ooperi väärtused tänapäevalgi nauditavad oleksid, nõuavad ta konstruktsioonilised iseärasused kindlat tegijatepoolset suhtumist.

Käesolevas lavastuses avaldub selle alge karge atmosfääri rõhutamisega. Neeme Järvi dirigenditöös vääriavad esiletõstmist mõjusalt välja- peetud kulminatsioonid, ak-

tiivsed tempod. Pole kõlailutsemist ega ülepakutud tunde- paisutusi. Koorid, eriti keskne tasujate marss, kõlavad kaasakiskuvalt (Koormeisterid Uno Järvela ja Sirje Lillepõld). Lavastaja Udo Väljaots taotleb tagasihoidud tundeid, la- koonilist žesti. «Tasuleekide» ainsalt (esi)etenduselt võib üksikuid stseene esile tõsta. Soolonumbritest olgu siin nimetatud Saima (Mare Jõgeva) aariat Kuldallikal, ema Lemme (Leili Tammel) laulu pulmapildis, Saima ja Vambo (Tiit Kuusik) duetti III vaatuses. Neis on väga veenvalt tabatud sõna ja muusika mee- leolu ning hekke tähenduslik- kus. Rahvastseenidest tahaksin kiita Sirjest mõrjsa vastuvõtu- tseremooniast Mehise talus. Siin on ilusat sisseelamist sel- le toimingu ülevasse tõsidus- se ja ka rituaal ise on kaunis. Leidlikult on ära kasutatud III vaatuse 2. pildi sissejuhatuse muusika Saima vangistamise näitamiseks. Sündmuste kulg muutub seetõttu loogilise- maks.

Kui aga tervikule mõelda, siis tundub, et dirigendi, la- vastaja, kunstniku ja ballett- meistri kavatsused ei olnud alati ühisel loominguilisel ta- sapinnal, mistõttu ooperi ku- pundlik areng ei väljendu kõikjal ja kõiges ühesuguse usutavusega. Näiteks tollesa- ma pulmapildi liikuvamad, koreograafilised lõigud on ee- spool mainitud stseenist nõrgemad. Heino Aassalu sea- tud tantsud moodustavad oma- ette dekoratiivseid laiguke- si. Nad ei liitu organiliselt üle- jäänud pulmariitusega. Ka jätab II vaatuse lavakujun- dus ballettmeisteri fantaasiale üpris kasinasti ruumi. Kui «Tasuleekide» II vaatuses on Lembit Roosa dekoratsioonides rõõmustavat avarust (ilus leid on peemaastiku imitatsioon), siis pulmapildis tungib see liiga aktiivselt peale. Mõiste- tav on tahtmine pakkuda siin kontrastsemat, kinnisemat in- terjööri, kuid peab siis selle tulemuseks olema tantsijate manipuleerimine lauasistuvate, seisvate ja liikuvate pulmalis- te, ringiulatavate õllekappa- de vahel?

Ka III vaatuse lahenduses on küsitavusi. Situatsiooni te- ravnemisel ootad selle peegel- dumist lavalises tegevuses. Siin aga valitseb senisest rõhuta- tum staatika. Muusikalise täiskõla saavutamiseks on sel- le vaatuse kõigi kolme koori- stseeni (tasujate marss, rüüt- lite jooming, finaali) osalised kontsertlikult üles rivistatud. Vähemasti rüütli- stseen nõuab oma dramaturgilise kontrastsuse tõttu erinevat paigutust. Kontsertlikke jooni süvendab ka lahingu äräjä- mine ja selle muusika esita- mine orkestrivahemänguna. Konflikti kulminatsioon ja

selle lahendus — eestlaste tungimine lossi — läheb kii- rustades ja kohmakalt. Värvavallutatatakse kah kuidagi ker- gelt.

Visuaalse külje kärpimisega «Tasuleekide» taoline ooper ilmselt kaotab, muutumata sealjuures nüüdisaegsemaks. Teatraalse vaatamängu kujun- damiseks on «Estonial» praegu aga vahendeid ja jõude küll rohkem kui 30 aastat tagasi. Viimasega seoses on kahju, et vastse «Tasuleekide» lavastuse jaoks ei valmistatud uusi kos- tüüme uute kavandite järgi. Osaline vanade kasutamine on ka uute puhul tingimud endi- se joone säilitamist, mistõttu nad tänasele pilgule tunduvad kuidagi toretsevad, peenelt poevillased.

Mati Palm on hästi sisse elanud Mehise kõrgesse ikka, kuid vanema väärikusest jääb veel vajaka. Ooperi ainsalt psühholoogilise arengujoonega osaliselt, kubjas Kullelt (Tiit Tralla) ootaks veelgi paindli- kumat, karaktersemat into- neerimist. Sama suudaksid kindlasti ka rüütli- leeri esindajad (Ervin Kärvet, Ar- tur Linnamägi). Neeme aaria (Hendrik Krumm), ta duett Sirjega (Haili Sammelselg) pakub võimalusi veelgi vaik- semaks, väga intiimseks mu- sitseerimiseks. Ehkki Mehise surmale ta lapsed Saima ja Neeme muusikaliselt ei rea- geeri, peaks see siiski kajas- tuma lavalises tegevuses jne.

Tõsi, «Tasuleekides» on mõ- ningaid probleeme osade ter- vikukujunduses, mida lavas- taja ja näitlejad autorite abi- ta lõpuni lahendada ei saagi. Nii kaotab Neeme pärast Sir- je surma oma solistifunktsioo- ni ja täidab praktiliselt koori- na laulja ülesandeid. Saima lossi- mineku ja tasuretkele kaas- aitamise missioon nurjub juba pildi sissejuhatuses ning kind- lus vallutatatakse tema kaasabi- ta. Radikaalseid muudatusi ooperi partituuris aga käes- oleva lavastuse puhul ette ei võetud.

«Tasuleegid» on aja kulge- des omandanud meie esindus- ooperi funktsioonid (1956. a. oli ta Moskvas kirjanduse ja kunsti dekaadi kavas). Ka sel suvel on teatril plaanis selle ooperiga esineda küllalisetend- dustel väljaspool vabariiki. Antud lavastuse kallal edasi- töötamine on seetõttu veelgi ootuspärasem. Eelkõige on va- ja, et ooper omandaks mingi ühte, lõpuni kandva lavastus-liku mõttejoone. Kuidagi ei tahaks, et «Tasuleegid» kuju- neksid lihtsalt «Estonia» muu- sikaliste jõudude näitamiseks ajaloolise vaatamängu taustal. Sest tänapäeva ooperiteatrit oodatakse eelkõige teose sisu- liste väärtuste avamist meis- terliku esituse kaudu.

VILMA PAALMA